

KUJAWSKO-POMORSKIE
CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI
W BYDGOSZCZY
PLACÓWKA AKREDYTOWANA

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

KUJAWSKO-POMORSKI
FESTIWAL EDUKACJI
REGIONALNEJ

Działania związane z edukacją regionalną służą kształtowaniu poczucia tożsamości regionalnej i etnicznej, wspierają rozwijanie świadomości historycznej oraz kultywowanie kujawsko-pomorskiej wielokulturowości i budowanie spójności społecznej.

W ramach realizacji priorytetu Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty w Bydgoszczy *Kształtowanie tożsamości indywidualnej i społecznej dzieci i młodzieży poprzez wprowadzenie edukacji regionalnej podczas zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych* w roku szkolnym 2022/2023 placówki oświatowe naszego województwa szczególnie uaktywniły się w tym zakresie.

Przede wszystkim prezentują swój bardzo bogaty dorobek w środowisku szkoły/placówki oraz lokalnym.

Realizacja priorytetu przyczynia się do powstawania nowych projektów.

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy chce zachęcić nauczycieli i uczniów wszystkich etapów edukacyjnych do zaprezentowania swojej działalności w ramach Festiwalu Edukacji Regionalnej.

Festiwal będzie odbywał się od początku ferii zimowych 30 stycznia 2023 roku. Zakończenie połączone z podsumowaniem realizacji priorytetu w województwie kujawsko-pomorskim zaplanowano na początek czerwca 2023 roku.

Planowanie i realizacja działań związanych z edukacją regionalną powinno uwzględniać położenie i charakter regionalny przedszkoła, szkoły i placówki oraz charakter regionu.

Proponujemy kilka działań, które można zrealizować podczas ferii zimowych, wykorzystując je, jako alternatywę ciekawego spędzenia czasu wolnego.

JESTEM STĄD. CZYLI SKĄD? O ZRÓŻNICOWANIU REGIONU

Ogromna różnorodność i bogactwo kultury ludowej naszego regionu motywują do zastanowienia się nad własnym pochodzeniem i wzmacniają poczucie tożsamości. Świadomość kulturowa pomoże też w zrozumieniu wielu zwyczajów i tradycji znanych z domu rodzinnego, a kultywowanych czasem bez głębszej refleksji. Poza materialnymi wyróżnikami kultury regionu i charakterystycznymi zjawiskami kulturowymi za najważniejsze uznaje się poczucie własnej odrębności wśród mieszkańców.

Zadanie: Co nas wyróżnia?

Poproś uczniów, aby zrobili zdjęcia, rysunki, nakręcili krótki film, a następnie umieścili i opisali na etnograficznej mapie województwa kujawsko-pomorskiego – ludzi, miejsca, obiekty najbardziej charakterystyczne ich zdaniem dla waszego regionu.

Zadanie: Żywa przeszłość.

Poproś uczniów, by przygotowali i przeprowadzili wywiady z najstarszymi mieszkańcami waszej okolicy, pytając o to, jak wyglądała ona w czasie, gdy oni byli w wieku szkolnym. Może mieszkali tu wówczas również przedstawiciele innych kultur i nacji? Może istniały żywe, barwne tradycje, które dziś uległy całkowitemu zapomnieniu, np. powstawało rękodzieło ludowe, którego dziś już nikt nie wykonuje? A może mieszkali tu przedstawiciele zawodu, który dziś zupełnie przestał być przydatny? Czy zaszły bardzo duże zmiany – np. powstał PGR czy fabryka, które zmieniły krajobraz kulturowy okolicy?

CO REGION, TO OBYCZAJ. O ZWYCZAJACH I TRADYCJACH RODZINNYCH I DOROCZNYCH WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Nasze rodzinne tradycje są nierozzerwalnie związane ze zwyczajami i tradycjami regionu. Warto przyjrzeć się, jak wiele się w nim przez lata zmieniało. Przetrwały najczęściej te zwyczaje, które z czasem mocno związały się z wierzeniami religijnymi, np. cha-

KUJAWSKO-POMORSKIE
CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI
W BYDGOSZCZY
PLACÓWKĄ AKREDYTOWANA

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
jest Jedyną Samorządową Województwa Kujawsko-Pomorskiego

rakterystyczna polska obrzędowość Bożego Narodzenia, albo te, których kultywowanie podnosi atrakcyjność pewnych miejscowości. Wielowiekowym obrzędem agrarnym są np. wciąż popularne w całej Polsce dożynki. Ich elementem jest barwny pochód lub korowód żniwiarzy z wieńcami utworzonymi ze zbóż.

W polskim kalendarzu obrzędowym najważniejszymi świętami są:

- Nowy Rok
- Wielkanoc
- Boże Ciało
- Wszystkich Świętych
- Boże Narodzenie

W obrzędy i zwyczaje najbogatsze są Boże Narodzenie i Wielkanoc.

Zadanie: Pierwsza gwiazdka i kolejne

Porozmawiaj z uczniami o zwyczajach związanych z Wigilią – np. godziną siadania do posiłku, sposobem nakrycia do stołu, formą składania sobie życzeń, liczbą i składem potraw. Zastanówcie się, które dania są charakterystyczne dla tego wyjątkowego religijnego spotkania.

Z podanej listy kilkunastu potraw wybierzcie te, które powinny się znaleźć na wigilijnym stole w waszym domu, oraz te, które są w tym dniu zakazane.

Zadanie: Śmigus czy dyngus?

Większości z nas drugi dzień Świąt Wielkanocnych kojarzy się z wodą i śmigusem-dyngusem, a właściwie z samym dyngusem, bo o śmigusie nikt już nie pamięta.

Zapytaj uczniów, czy wiedzą, skąd wzięło się określenie śmigus-dyngus? Poproś, aby opisali, jak ten zwyczaj wygląda w waszej miejscowości dziś.

KURNA CHATA. O ARCHITEKTURZE LUDOWEJ I BUDOWNICTWIE WIEJSKIM

Architektura, choć nie dla wszystkich jest to dziś oczywiste, jest pełnoprawną częścią naszego dziedzictwa kulturowego. Mówi nam nie tyle o stylu czy umiejętnościach budowniczych, ile o dawnych tradycjach, miejscowej kulturze, specyfice klimatu i obrzędowości, jaka towarzyszyła życiu dawnych mieszkańców. Kurna chata, zwana też dymną, to budynek bez komina i przewodów, w którym dym z usytuowanego centralnie paleniska uchodził po prostu przez otwór zrobiony w szczycie dachu. Tradycyjną drewnianą zabudowę wiejską łatwiej dziś spotkać w skansenach, czyli muzeach pod gołym niebem, niż przy polskich drogach.

Zadanie: Tajemniczy dom

Wspólnie z uczniami odnajdźcie najstarszy dom w waszej miejscowości. Czy wiecie, w którym roku został zbudowany? Może ma architekturę charakterystyczną dla waszego regionu albo detale czy materiał? Czy ktoś tam wciąż mieszka? Czy są to potomkowie pierwszych mieszkańców? Jak wygląda budynek? W jakim jest stanie? Opiszcie go – jak został skonstruowany, z jakich materiałów, jaki ma układ wnętrza i położenie. Jeśli tego wymaga – otoczcie go opieką, zaangażujcie do tego urzędników gminy. Niezależnie od jego wartości artystycznej czy materialnej – to bezcenny ślad waszej przeszłości. Opiszcie historię domu, uwzględniając życie jego dawnych mieszkańców.

WIANKI I CZEPCE Z GŁÓW. O SZTUCE LUDOWEJ ORAZ TECHNIKACH RĘKODZIELNICZYCH

Moda na etno, docenianie ręcznie wykonywanych, unikalnych obiektów i umiejętności rzemieślniczych łączy się dziś zachwytem i pochwałą dla tego, co lokalne i tradycyjne. Dawnym formom rzemiosła artystycznego nadaje się powszechnie status sztuki.

Poznając różne dziedziny sztuki ludowej i rzemiosła, ważne jest, byśmy znali główne dziedziny i charakterystyczne cechy sztuki swojego regionu. Umieli odróżnić komercyjne prace, jedynie

stylizowane na ludowe, od autentycznej, lokalnej twórczości, często w wykonaniu prawdziwych mistrzów.

Zadanie: Zrób użytek z tradycji

Powrót do korzeni i tradycyjnych technik wytwarzania jest silnym trendem w ostatniej dekadzie designu nie tylko w Polsce, ale w całej Europie. Techniki i motywy ludowe mają duży wpływ na najnowsze polskie wzornictwo, sztuki dekoracyjne i architekturę. Twórcy inspirowani się sztuką ludową – jej formą, materia, poetyką. Poproś swoich uczniów, aby zastanowili się:

- Jakie materiały są charakterystyczne dla waszych terenów – len, słoma, wiklina, tatarak?
- Jak wyglądają wzory, motywy i ornamenty charakterystyczne dla regionu? Zachęć uczniów, aby spróbowali ich użyć w niekonwencjonalny sposób. Może np. jako ramki do zdjęcia, paska do sukienki, kolczyka wyciętego z filcu.

Niech w grupach lub indywidualnie zaprojektują gadzety promujące wasz region wśród rówieśników z innych krajów – coś nowoczesnego i praktycznego, co można wykorzystać na co dzień, np. podkładka pod mysz z motywem ludowym czy pendrive w kształcie wystruganej fujarki. Wspólnie z uczniami przygotuj w szkole lub w urzędzie gminy wystawę waszych projektów.

Zadanie: Najzabawniejsze etnoćwiczenie

Zorganizujcie w szkole warsztaty zabawkarskie, w czasie których uczniowie będą wykorzystywać materiały i formy – np. wzory wycinanek czy koronek charakterystyczne dla regionu. Pamiętajcie, by wasze zabawki były bezpieczne, wtedy będziecie je mogli podarować młodszemu rodzeństwu, miejscowemu przedszkolu albo zorganizować ich aukcję, z której dochód przeznaczycie na szkolną wycieczkę do skansenu.

Zadanie: Szukamy muz w muzeum etnograficznym

Odwiedźcie najbliższą izbę regionalną, muzeum etnograficzne, skansen i zobaczcie to, co najcenniejsze w sztuce i tradycji waszego regionu. Poproś uczniów, aby wyobrazili sobie, że zostają kurato-

rami wystaw dla dzieci. Niech się zastanowią:

- co by zaprezentowali swoim rówieśnikom?
- za pomocą jakich środków technicznych?

CAŁY REGION TAŃCZY I ŚPIEWA.

O MUZYCE ŹRÓDEŁ

Świat się zmienia i tak niegdyś popularna tradycja wspólnego muzykowania zaczyna zanikać. Nieliczne przykłady młodych muzykantów to tylko wyjątki potwierdzające regułę. Mimo że w Polsce nadal są regiony, gdzie tradycja wspólnego grania jest kultywowana, faktem jest, że muzyka ludowa od połowy XX wieku powoli przestaje istnieć.

Poszczególne regiony wyróżniają swoiste przyśpiewki weselne: przyśpiewki owijkowe, pieśni miłosne, ballady, repertuar obrzędowy (dożynkowy, weselny, wielkanocny, bożonarodzeniowy), pieśni religijne i pogrzebowe. Zbiór ludowych pieśni i ballad, zazwyczaj ustny przekaz tradycji muzycznych, przechowywany w pamięci kolejnych pokoleń, muzyka obrzędów rodzinnych i dorocznych stanowią relikwiny zanikającego bezpowrotnie świata tradycyjnej polskiej wsi. Tradycyjne tańce polskie kultywowane w wielu zespołach ludowych to kujawiak, oberek, polka, ale też wiele innych – typowych dla poszczególnych regionów naszego województwa.

Zadanie: Z muzyką do nieba

Przeczytaj uczniom fragment tekstu Kingi Kawalerowicz o działaniach Andrzeja Bieńkowskiego, malarza, profesora Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, który od trzydziestu lat dokumentuje wiejską muzykę w Polsce i na Ukrainie.

Zapytaj, o czym mówi ten tekst.

W latach siedemdziesiątych Andrzej, absolwent ASP w Warszawie, wyjeżdżał na wakacje do Mogielnicy, rodzinnego miasteczka matki, i robił wycieczki po okolicy. (...) Pewnego dnia napotkał na miedzy swoje przeznaczenie. Miało gumki, kaszkiet i krowę na łańcuchu. Powiedziało: „Tutaj, panie, w okolicy pięknie kiedyś muzykanci grali, ale najpiękniej Józef Kędziński z Rdzuchowa, skrzy-

KUJAWSKO-POMORSKIE
CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI
W BYDGOSZCZY
PLACÓWKA AKREDYTOWANA

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
jest Jedynką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

pek, tylko on już nie gra, odkąd go odumarła żona”. (...) (Bieńkowski) postanowił Kędzierskiego odszukać. „Chyba każdy może wskazać na osobę, która wpłynęła na jego życie, zmieniła jego bieg i intensywność. Dla mnie taką osobą był Józef Kędzierski. Było dla mnie zdumiewające, że tak może brzmieć muzyka wsi” – napisał w swojej książce. Okazało się, że wiejski skrzypek gra niczym Jimi Hendrix – dziką, ekstatyczną, porywającą muzykę. Andrzej był kiedyś świadkiem, jak „kapela sobie wypila i wpadła w trans”, a Kędzierski „kładał się na plecach, klękał, grał na skrzypcach ustawionych pionowo”, właśnie jak Hendrix. W młodości pono nieraz się tak zdarzało. Kędzierski grywał kilkugodzinne improwizacje, tzw. ogrywanie opera (co jest dla skrzypka największą sztuką). Inni muzycanci, zazwyczaj nieskorzy do pochwał, mówili o jego muzyce, że „jest pełna duchowego wywyższenia” i „idzie do samego nieba”. (Kinga Kawalerowicz, Ostatni wiejscy muzycanci, Andrzej Bieńkowski, „Gazeta Wyborcza”, 9 maja 2001 r.)

Zadanie: Etnorock

Zastanów się z uczniami, czy znacie jakieś współczesne zespoły, które inspirowane są muzyką ludową. Posłuchajcie kilku utworów, zastanówcie się, na czym polega ta inspiracja i jak wpływa na sceniczny wizerunek artystów. Czy poza muzyką są też inne aspekty tej inspiracji – na przykład stroje, taniec? Zapytaj uczniów, co sądzą o tego typu tendencjach.

POZNAJEMY WIEŚ DUCHOWĄ I MAGICZNĄ

Czy wierzysz w przesady? A zdarzyło ci się odpukać w niemalowane drewno? Choć niektóre ludowe obrzędy czy tradycje są żywe do dzisiaj, zazwyczaj traktujemy je jak zabawę, rozrywkę. Zapominamy o dawnym, głębszym sensie danego obrzędu, jego charakterze magicznym, kiedy miał on na przykład bronić przed złymi mocami albo zapewnić obfite plony. Integralną częścią kultury ludowej był zawsze świat ludowych wierzeń. Pogańskie zwyczaje Słowian nie zniknęły zupełnie wraz z nastaniem w Polsce chrześcijaństwa, wiele z nich zmieniło natomiast kontekst i charakter.

Miejsca magiczne wiązały się często z granicą wsi, pola, skrzyżowaniami czy rozstajami dróg, gdzie lubiły działać złe moce. Niebezpieczne były też wszelkie mostki i stawy. Dlatego do dzisiaj spotykamy na rozstajach krzyże mające odstraszać demony i chronić przed złymi mocami.

Zadanie: Wyprawa po fiołki czarownika

Częścią kultury ludowej jest szacunek dla roślin jako elementu świata przyrody i części „tamtego” świata, który ma ważny wpływ na ludzkie życie. Ten swoisty respekt okazywany był szczególnie podczas świąt, wyrażała go też wiara nie tylko we właściwości lecznicze, ale również właściwości magiczne określonych ziół. Rośliny stanowiły ważny element świątowania Wielkanocy, Zielonych Świątek, Bożego Ciała, Sobótki, a przede wszystkim najstarszego polskiego święta maryjnego – Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, na wsi nazywanego częściej dniem Matki Boskiej Zielnej (co jest związane z historią o okolicznościach odejścia Maryi, która opisuje, że gdy odsunięto kamień z jej grobowca, okazało się, że zamiast ciała leżą tam lilie i wianki z ziół i kwiatów). Czy w waszej rodzinie przetrwały tradycje związane z wykorzystaniem określonych roślin w wymienione święta?

Poproś uczniów, aby wybrali się na spacer na okoliczną łąkę, na przykład w towarzystwie swoich babć, a następnie przygotowali zielniki, w którym zasuszą i opiszą symboliczne znaczenie ziół rosnących w waszej okolicy.

Zadanie: Moje miejsce magiczne

Razem z uczniami narysuj mapę waszej okolicy. Niech każdy zaznaczy na mapie miejsca, które według niego są:

- nawiedzone
- święte
- takie, przy których wszyscy się spotykają
- szczególnie lubiane
- szczególnie nielubiane

Zastanówcie się wspólnie, dlaczego wymieniliście właśnie te miejsca. Zwróć uwagę, czy wersje uczniów często się powtarzały. Porozmawiajcie o miejscowych legendach lub stwórzcie własne!

JĘZYK, GWARA I NAZEWNICTWO LUDOWE

Choć z pozoru wydaje się, że w Polsce wszyscy mówią tym samym językiem, okazuje się, że poza gwarami kaszubską, śląską czy góralską, każdy region ma swój szczególny akcent oraz używa niespotykanych w innych regionach słów i wyrażań.

We współczesnym języku polskim językoznawcy wyróżniają pięć głównych dialektów:

- **dialekt małopolski**
- **dialekt wielkopolski**
- **dialekt śląski**
- **dialekt mazowiecki**
- **oraz nowe dialekty mieszane** w tym dialekt pomorski, z którym wiąże się obecność na Pomorzu odrębnego języka – kaszubskiego.

Natomiast terminem **gwara** określa się po prostu utrwaloną przez tradycję mowę ludności wiejskiej. To przede wszystkim mówiona odmiana języka ogólnonarodowego o swoistym słownictwie.

Gwary wcale nie muszą być ludowe, mogą być też miejskie czy środowiskowe, jak np. pełen anglicyzmów język pracowników agencji reklamowych.

Zadanie: Z gwarami na ty

Poproś uczniów, aby poszukali osób znających choć trochę gwarami regionalną. Ich wspólnym zadaniem będzie napisanie informacji do folderu reklamującego wasz region.

Zadanie: Dlaczego Michałowice, Będziemyśl lub Swornegacie?

Zapytaj uczniów, czy znają historię nazwy ich miejscowości, regionu lub dzielnicy. Wspólnie zastanówcie się, czy jest tylko jedna wersja takiej opowieści czy kilka. A może uczniowie będą mieli pomysł na nową historię? Niech ją napiszą!

GOTUJ SIĘ NA POTRAWY REGIONALNE.

O TRADYCJACH KULINARNYCH

W XX wieku w Europie zanikło ponad 70% produktów spożywczych.

Zmiana stylu życia, nowe metody prowadzenia gospodarstw rolnych, konieczność produkowania jak najtaniej i na jak największą skalę sprawiły, że nie poznamy smaku wielu potraw, bo nie ma już nasion i roślin, z których powstawały, a pracochłonne przepisy zostały zapomniane.

Jednak po dziś dzień każdy z regionów Polski ma swoje oryginalne tradycje kulinarne, często związane z jego naturalnymi zasobami. Niespotykane nigdzie indziej na świecie potrawy i smaki bywają świetnymi ambasadorami regionu.

Zadanie: Smakowita lektura, czyli książka kucharska twojej rodziny

Zaproponuj uczniom, żeby poprosili członków rodziny – babcię, dziadka, ciocię – o przepisy charakterystyczne ich zdaniem dla lokalnej kuchni, przekazane im przez rodziców, teściów, dziadków. Przy jakich okazjach na stole pojawiały się określone potrawy? Niech uczniowie dokładnie zanotują ich nazwy i receptury (by mogły się udać!), a przy okazji rodzinnych świąt albo po prostu przy codziennym obiedzie niech zrobią zdjęcia lub rysunki gotowych potraw.

Można zamieścić je w samodzielnie opracowanej i oprawionej książce kucharskiej – warto zadbać o staranne opracowanie graficzne, chętni mogą na przykład wkleić zasuszone liście mięty albo inne zioła używane do potraw czy zdjęcie babci robiącej dziurki w kluskach śląskich, albo narysować kopę jaj czekających na dodanie do ciasta na sękacz. Przepisy warto też okrasić rodzinnymi opowieściami.

Katalog zadań oczywiście jest otwarty. To Wasza kreatywność będzie inspiracją do poszukiwań i pielęgnacji naszej tożsamości regionalnej i kulturowej.

Efekty i osiągnięcia podejmowanych działań dzieci i młodzieży będą zaprezentowane w środowisku szkoły/placówki oraz lokalnym a nawet ponadlokalnym w czerwcu 2023 roku.

Wszystkie przedszkola, szkoły i placówki oświatowe, które będą chciały się zaprezentować podczas podsumowania festiwalu prosimy o przysyłanie **zgłoszenia** (formatka w załączniku) **do 20 maja 2023 roku na adres:**

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy, ul. Jagiellońska 9, 85-067 Bydgoszcz z dopiskiem **Festiwal Edukacji Regionalnej** lub **na adres e-mail:**

grzegorz.nazaruk@cen.bydgoszcz.pl

Ponadto Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli Bydgoszczy jako akredytowana placówka proponuje dla nauczycieli warsztaty pod nazwą **SPOTKANIE Z MISTRZEM:**

- warsztaty teatralne: *Etnoteatr*
- warsztaty taneczne: *Tańce województwa kujawsko-pomorskiego w formach stylizowanych*
- warsztaty rękodzielnicze: *Malowane kujawsko-pomorskie*
- warsztaty wokalne: *Kujawsko-pomorskie pieśni tradycyjne*

W ramach Festiwalu Edukacji Regionalnej odbędą się wystawy wytworów dzieci, młodzieży i grup międzypokoleniowych.

Zaprosimy także chętnych dyrektorów i nauczycieli na wizytę w **Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu**

**KUJAWSKO-POMORSKIE
CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI
W BYDGOSZCZY**
PLACÓWKA AKREDYTOWANA

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego